

A scenic landscape featuring a dirt path that leads towards a traditional thatched-roof house on the left. The path is bordered by tall grass and a wire fence. On the right, a group of people, including a woman and children, are walking away from the camera. The background is filled with lush green trees under a clear sky.

Het landschap centraal

Ambities voor natuur en landschap in 2040

Natuurmonumenten

'Erfgoed beschermen met
en voor de samenleving'

Voorwoord

Al twintig jaar is realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) een leidend uitgangspunt voor het natuurbeleid en natuurbeheer in Nederland. Dat concept heeft veel goeds gebracht en hopelijk zal de EHS de komende tien jaar ook voltooid worden.

We zagen de afgelopen decennia ook de snelle opkomst van Natura 2000 (Europees netwerk van natuurgebieden), afname van luchtverontreiniging en weer schoner wordende rivieren, maar ook blijvende toename van wegen en woonwijken.

De nivellering van het landschap buiten de natuurgebieden zette ook door, de variatie aan planten en dieren nam verder af, successen niet te na gesproken. Het ledental van Natuurmonumenten fluctueerde sterk, evenals de aandacht en waardering voor natuurbeleid in de politiek en het bedrijfsleven.

Het is tegen die complexe achtergrond dat Natuurmonumenten onder leiding van mijn voorganger, Jan Jaap de Graeff, een visie formuleerde op de inzet van Natuurmonumenten voor de toekomst.

Primaire verantwoordelijkheid voor Natuurmonumenten blijft uiteraard de zorg voor een goed beheer van de aan ons toevertrouwde natuurgebieden. Maar dat is niet alles. De visie beklemtoont ook de noodzaak van het terugdringen van milieuverontreiniging en verdroging, het leveren van een bijdrage aan het verduurzamen van onze maatschappij, inclusief de landbouw. Ook de inzet van Natuurmonumenten voor het omgaan met

bijvoorbeeld klimaatverandering komt aan bod, onder andere met behulp van klimaatbuffers.

Verrassend en vernieuwend in de visie is echter vooral de voorgestelde aandacht voor het landschap als geheel, dus ook buiten de eigen gebieden van Natuurmonumenten, en de nadruk op het weer meer betrekken van de mens bij de natuur. Hoeveel stadskinderen weten nog wanneer de bramen rijp zijn? Hoeveel kinderen vissen in hun jeugd nog met een schepnetje in een sloot, verbazen zich over de vogeltrek? Natuurmonumenten probeert

met het initiatief 'Oerrr' kinderen weer iets van die verwondering terug te geven. Voor de kinderen zelf, maar ook in het belang van de natuur van de toekomst. De visie schenkt hier terecht veel aandacht aan.

Om mensen meer te bereiken zal natuurbeheer meer aan moeten spreken, minder 'technocratisch' of 'juridisch' dienen te zijn. Natuur is prachtig en is van ons allemaal, dat zou weer een belangrijk credo moeten worden. Dat betekent dat natuur onderdeel van de samenleving is en er niet naast staat. Het gaat nu in discussies nog veel te veel over, gepercipieerde, belangentegenstellingen. Natuurmonumenten staat voor de opgave om te laten zien dat natuurbescherming uitstekend verbonden kan worden met thema's als recreatie, economische ontwikkeling en gezondheid.

Deze koers sluit aan bij een andere belangrijke ambitie van Natuurmonumenten, namelijk om de steeds verdergaande aftakeling van het landschap rond de natuurgebieden te stoppen en om te buigen naar herstel van landschappen waar mensen zich in thuis voelen, waar cultuurhistorische waarden getuigen van de eigen geschiedenis, waar je plezierig kunt vertoeven, en wat bijdraagt aan stilte, rust, gezondheid. Het herstellen van onze landschappen en de bijbehorende flora en fauna hoopt Natuurmonumenten samen met bewoners op te pakken, maar ook met gemeenten, waterschappen, de agrariërs en anderen.

Het is mij in mijn eerste periode bij Natuurmonumenten opgevallen hoe veel cultuurhistorische

rijkdommen de gebieden van Natuurmonumenten bevatten en hoe slecht dat bekend is. Deze rijkdommen kunnen belangrijk bijdragen aan meer waardering voor het landschap. Ook dat is een belangrijke opgave voor de komende jaren.

In een interview wordt de visie van Natuurmonumenten weergegeven. Deze visie, deze uitdaging voor de toekomst van Natuurmonumenten, is ambitieus en prachtig en een mooie koers voor de komende jaren.

De visie komt overigens niet uit de lucht vallen. Ik zie al veel goede initiatieven bij Natuurmonumenten (die op de visievorming een voorschot hebben genomen) ,om behalve onze zorg voor flora en fauna

ook cultuurhistorie, landschap en vooral mensen meer en meer in ons werk te betrekken.

Dat is een goede zaak.

Gelukkig zien we in de in dit boekje opgenomen reacties van diverse betrokkenen (waarvoor veel dank!) uit beleid, wetenschap en beheer instemming. Wij gaan hier de komende jaren aan werken. En hopelijk velen (waaronder u!) met ons.

Marc van den Tweel

Algemeen directeur Natuurmonumenten

De volledige visie vindt u op natuurmonumenten.nl/natuurvisie

1 Het verhaal

'De karakteristieke landschappen,
waar ons land zo rijk aan is, staan centraal'

Nieuw perspectief voor de natuur

Twintig jaar lang stond de Ecologische Hoofdstructuur centraal in het denken en handelen van Natuurmonumenten. Intussen is er het nodige veranderd in de samenleving en in de politiek. Dus was het tijd voor een nieuwe 'stip aan de horizon', stelt voormalig algemeen directeur Jan Jaap de Graeff. In een interview licht hij de nieuwe natuurvisie van Natuurmonumenten toe. Het opstellen van de visie was één van zijn laatste grote klussen bij Natuurmonumenten; 1 februari droeg hij het stokje over aan Marc van den Tweel.

"We hebben ons de afgelopen twintig jaar erg geconcentreerd op de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur", stelt De Graeff. "Door die focus zijn we voorbij gegaan aan de gebieden buiten de EHS. Er is een vrij scherpe scheiding gekomen tussen de natuur binnen en buiten de natuurgebieden. Planten en dieren trekken zich van die scheidslijn niks aan. Daar komt bij dat mensen lang niet altijd warm lopen voor de EHS en al helemaal niet voor de afkorting. Biodiversiteit zegt ze vaak minder dan cultuurhistorie, landschap, rust en ruimte. En ook die zaken zijn even zo goed aan de orde buiten de EHS als erbinen. Dat zijn redenen voor ons geweest om een stip aan de horizon te zetten die meer tot de verbeelding spreekt."

Neemt Natuurmonumenten dan afscheid van de EHS?

"Zeker niet. De EHS was twintig jaar geleden een doorbraak. We hebben daar met man en macht aan gewerkt: natuurorganisaties, particuliere grondeigenaren, overheden, boeren soms. De ruimte voor de natuur is toegenomen met 125.000 hectare tot zo'n 580.000 hectare. Dat is een grote prestatie.

Tegelijkertijd is er een zekere weerstand gekomen tegen het alsmaar vergroten van natuurgebieden. Die weerstand is een optelsom. Het heeft ermee te maken dat de makkelijk te verwerven stukken landbouwgrond – vaak van slechtere kwaliteit –

zo ongeveer op zijn en het nu gaat om vruchtbare grond. Voor het omvormen daarvan bestaat veel minder begrip, wat je bijvoorbeeld zag bij Tiengemeten en de Hedwigepolder. Het heeft ook te maken met de technocratisering van het beleid. Er is veel regelgeving gekomen. Die is ingewikkeld, wat vervreemding van het natuurbeleid in de hand heeft gewerkt. Het heeft bovendien het beeld opgeroepen dat Nederland op slot gaat, dat bedrijfsontwikkeling onmogelijk wordt. Onterecht, maar het is wel een gegeven. Dat laat allemaal onverlet dat er een EHS nodig is als we willen dat planten en dieren duurzaam kunnen blijven voortleven in ons land. We houden dus binnen onze nieuwe visie vast aan dit concept.”

Hoe ziet de nieuwe visie er in grote lijnen uit?

“We zijn op zoek gegaan naar een nieuw perspectief voor het natuurbeleid. Een perspectief dat Nederlanders veel meer raakt. Dat hebben we gevonden in het behouden en herstellen van de karakteristieke landschappen waar Nederland zo rijk aan is. Het begrip ‘landschap’ omvat meer dan alleen natuurgebieden en doet dus recht aan het feit dat er natuur is op meer plekken dan alleen in natuurgebieden. In de tweede plaats is het begrip ‘landschap’ veel herkenbaarder. Het is een begrip waar mensen zich wat bij voor kunnen stellen: het landschap waarin men opgroeide, waarvan men droomt, waarnaar men terugverlangt. En als je die landschappen een naam geeft – de duinen, de Waddenzee, de Veluwe – komen er beelden op die iets zeggen. Dat heb je met de EHS niet.

Door ‘landschap’ centraal te stellen concentreert onze nieuwe visie zich minder op natuurgebieden en meer op het landschap als drager van biodiversiteit én van cultuurhistorie, mooie gebouwen, landschapspatronen, rust, ruimte en schoonheid. Daarmee verdwijnt het concept van de EHS niet, maar het is onderdeel van een bredere opgave.

De tweede pijler onder de visie zijn de combinaties die we gaan zoeken van natuur en landschappelijk schoon met andere functies: waterberging, kustverdediging, recreatie, gezondheid, regionale economie et cetera.

Dat behoud en herstel van landschappen willen we vorm geven in samenspraak met de mensen die het aangaat. We willen veel sterker de verbinding

zoeken met mensen en luisteren naar wat de samenleving van ons verlangt in plaats van dat wij de samenleving uitleggen hoe het moet.”

Natuurmonumenten heeft toch altijd gewezen op het belang van het landschap rondom natuurgebieden?

“Op zichzelf wel, maar we zagen de gebieden buiten de EHS vooral als buffer voor het natuurgebied en niet als onderdeel van het gehele landschap. Een buffer die in dienst stond van de kwaliteit van het natuurgebied. We hebben ons te weinig bezig

gehouden met de vraag of we de kwaliteit van dat grotere geheel niet groter kunnen maken dan hij nu is. Gezien de sterke verarming van de natuur buiten natuurgebieden is dat een heel urgente vraag.”

Gaat het bij ‘karakteristieke landschappen’ om concrete landschappen?

“We hebben gespeeld met de gedachte om een kaart te tekenen met de veertig tot vijftig mooiste landschappen. Een soort toplijst. Het grote bezwaar is dat je dan een fixatie op die kaart krijgt. Waarom staat het ene landschap er wel op, het andere niet?

Waarom ligt de grens daar en niet een kilometer verder? Legt Natuurmonumenten nu een claim op mijn grond? Dat worden dan de discussies en dat is niet wenselijk. Daarom gaan we de komende jaren per provincie één of twee landschappen aanwijzen waar we ons bijzonder voor gaan inspannen. Inspannen betekent dan: opkomen voor het behoud, het herstel of de ontwikkeling van een landschap. Niet zozeer door verwerving, maar door in samen-

werking met andere partijen in de groene ruimte te kijken hoe de kwaliteit ervan kan worden vergroot. Welke prioriteiten we daarbij stellen, gaan we de komende tijd bepalen. Met uitzondering van de Waddenzee en de zuidwestelijke delta. Dat zijn landschappen waar de komende jaren veel gaande is in verband met de klimaatverandering en veiligheid. Daar kan werk met werk gemaakt worden. Daarom zijn dat landschappen waarvan we op voorhand

zeggen: daar gaan we ons extra voor inspannen. Ook in het binnenland gaan we ons meer inzetten om de gevolgen van de klimaatverandering te beperken. Meer in het algemeen gesproken willen we dat natuurorganisaties, veel meer dan nu het geval is, logische partners zijn bij grote projecten, bijvoorbeeld als het gaat om infrastructuur of stedelijke uitbreiding. Behalve de gevolgen en de mogelijkheden voor natuur, zal duurzaamheid daarbij voor ons een leidend begrip zijn.”

Natuur veiligstellen door aankopen. Dat was sinds de oprichting van Natuurmonumenten het devies. Wat blijft daarvan over?

“Dat is in de aanloop naar de visie een veel bediscussieerd onderwerp geweest. Verwerven is sinds de dagen van Thijssen een uiterst belangrijk middel voor natuurbehoud. Dat is nog steeds zo. We gooien dat middel niet weg. Maar het is een middel, geen doel. Als het in gebiedsprocessen gaat over het verbeteren van de natuurkwaliteit zal de vraag naar voren komen of verwerving nodig is. En als dat zo is, is de vraag wie de beste beheerder is. Verwerving en beheer zijn uitkomsten van een proces, niet de inzet. Ik vind het belangrijk dat we die kant opgaan en niet langer te boek staan als een club die alleen maar meer grond wil bezitten.

Dat laat onverlet dat er situaties zijn waarin we doorgaan met verwerven. Wanneer zich bijvoorbeeld grote kansen voordoen, zoals nu met de Marker Wadden, of om bedreigingen van bijvoorbeeld de aanleg van een weg. Verwerving zal ook

altijd aan de orde zijn bij de laatste stukjes grond die nodig zijn om een compleet, samenhangend natuurgebied te realiseren, de zogenoemde ontbrekende schakels.”

Is deze visie niet gewoon een handige manier om nieuwe fondsen aan te boren nu de overheid de geldkraan dichtdraait?

“Nee, het is geen truc om onze kerntaak te realiseren. Want er is meer aan de hand dan de bezuinigingen van de overheid. We hebben ook jarenlang te kampen gehad met ledenverlies, een duidelijk signaal dat het contact met het publiek te wensen overliet; in de steden speelde dit sterker dan erbuiten. Er was ook veel publiciteit die de natuur niet gunstig gezind was.

Al voordat Rutte I met draconische bezuinigingen kwam, waren we daarom bezig de bakens te verzetten, waren we op zoek naar nieuwe wegen om ons te verbreden en te verbinden met het grote publiek. We kiezen voor een meervoudige opgave, omdat we daarmee meer aansluiting krijgen bij wat mensen van ons verwachten. Als je als organisatie wilt weerspiegelen wat er in de samenleving leeft, is dit een heel goede koers.”

Zijn er concrete doelstellingen geformuleerd?

“Nee, de visie is een perspectief voor de lange termijn, met een horizon van tientallen jaren. Dat is betrekkelijk abstract. De concrete uitwerking is ons meerjarenplan, waarin we tot zes jaar vooruit doelen formuleren.

Neem de EHS. Met Hollandse vlijt is vastgesteld dat die een omvang van 728.500 hectare moet krijgen. De politiek beoordeelt nu opnieuw of die hectares nodig zijn. Wij doen in de visie over de omvang van de EHS geen uitspraken. Wel stellen we dat de EHS een voorwaarde, maar niet de enige voorwaarde, is om de biodiversiteit in ons land op orde te krijgen. En in het meerjarenplan benoemen we een aantal natuurgebieden waar we de komende jaren de laatste ontbrekende stukken in de puzzel willen leggen.”

Hoe gaat Nederland merken dat Natuurmonumenten vanuit een nieuwe visie werkt?

“We laten ons nadrukkelijker horen. We gaan meer opkomen voor natuur en landschap buiten

onze gebieden. We zullen meer een partner zijn in gebiedsprocessen dan alleen maar een partij die grond wil kopen. En als het om onze eigen gebieden gaat, zoeken we meer interactie met het publiek. Dat zijn toch een paar fikse accentverschillen. En als het goed is, merkt Nederland het al. We zijn veel meer in de publiciteit, ons ledental is weer iets toegenomen, vooral ook in het stedelijk gebied. Want een opvallend aspect aan het ledenverlies is dat dat in de steden sterker was dan op het platteland. Met OERRR zijn we inmiddels begonnen om kinderen weer met natuur in contact te brengen. Er komt niet een soort *big bang*. Het ontwikkelt zich geleidelijk. Het is een nieuwe koers, maar niet één met een haakse bocht. Met de nieuwe lijn willen we

het grote publiek weer aan de natuur en ons binden. En de eerste tekenen zijn er dat dat lukt.”

Hoe zal Nederland er in 2040 uitzien met deze visie?

“De EHS is uiteraard klaar. Vervolgens maak ik onderscheid tussen de twee typen landschappen in de visie: natuurlijke landschappen en cultuurlandschappen. In de eerste gaat de natuur min of meer haar gang, in de tweede is de mens veel sterker aanwezig.

We hebben in Nederland niet zo gek veel natuurlijke landschappen: de Waddenzee, de zuidwestelijke delta, de Veluwe. We streven ernaar dat er nog één of twee aan dit lijstje worden toegevoegd, bijvoorbeeld het Drents-Friese Wold. Een groot, onge-rept, stil gebied waar de natuur de loop der dingen bepaalt. Een tweede vergezicht voor natuurlijke landschappen is de terugkeer van getijdenwerking en het vervagen van de grens tussen land en zee in de delta. Met andere woorden het herstel van het estuariene leven dat er ooit was. In de Waddenzee zijn we met andere partijen druk bezig. De groot-schalige kokkelvisserij is beëindigd en we zijn nu bezig om de mossel- en garnalenvisserij binnen beheersbare grenzen te krijgen. We gaan door op die weg, zodat de Waddenzee weer zo ongerept mogelijk kan worden.

Wat betreft de cultuurlandschappen zou ik graag willen dat we erin slagen om een aantal heel karakteristieke landschappen in een staat te brengen die we van vroeger kennen. Het Groene Hart bij Woerden, Waterland, de Kop van Overijssel, het

Limburgse heggenlandschap bijvoorbeeld.

En voor veel andere cultuurlandschappen hoop ik dat de onvermijdelijke ontwikkelingen op het gebied van wonen en werken met verstand gaan, op basis van planologisch ontwerp, met respect voor biodiversiteit en cultuurhistorie als eerbewijs aan het verleden.

Misschien wel het belangrijkste van alles is dat er bij de bevolking een veel sterkere band met natuur en landschap is en daardoor een sterker besef dat de bescherming daarvan niet vanzelfsprekend is. Kortom, een rijker land.”

2 De reacties

'Als je geniet van het landschap, beseft je beter dat die mooie natuur er niet vanzelf is'

Natuur goed beheren én ervan genieten

Het beschermen van natuur is de basis van het werk van Natuurmonumenten. Maar mensen moeten ook kunnen genieten van die natuur. De nieuwe natuurvisie biedt ruimte om daar meer aandacht aan te geven, zegt Maaïke Bruggink, beheerder van Natuurmonumenten in de Vechtlanden.

Maaïke Bruggink is beheerder van de Vechtlanden, een laagveenmoeras op de grens van Utrecht en Noord-Holland. Het natuurgebied ligt in de Randstad en is doorsneden door wegen en dorpen, waardoor het nogal versnipperd is. Juist als het gaat om die nabijheid en betrokkenheid van mensen die wonen en werken in het gebied biedt de nieuwe natuurvisie houvast, zegt Bruggink.

"We moeten in de eerste plaats een goed beheerder zijn. Dat is de basis van het werk van Natuurmonumenten. Dat is misschien wel tachtig procent van wat we doen. Daarom zetten we ons ook in voor het creëren van een robuust en aaneengesloten natuurgebied, dat waarborgt dat planten en dieren niet na één slecht jaar verdwijnen. Dit werk mag zichtbaarder zijn voor het publiek. We beschermen het om het te behouden. Maar we zijn te voorzichtig

Maaïke Bruggink

om mensen daarvan te laten genieten. We zijn soms te benauwd dat dingen kapot gaan.”

Steviger draagvlak

Die terughoudendheid is niet altijd nodig, is de ervaring van Bruggink. “Er zijn voldoende mogelijkheden om de natuur en onze inzet daarvoor te presenteren, allereerst door wat er al is beter te promoten. Wij kunnen dat hier in de Vechtplassen bijvoorbeeld doen door onze kanoroutes beter bekend te maken. Veel van onze natuur is vanaf de weg niet zichtbaar, die zit verstopt achter rijen huizen.

Met al dat water kun je ook niet overal wandelend doorheen. Je moet dan nog al eens over het asfalt. We kunnen met betere verbindingen – dammetjes, bruggetjes – het toch zo maken dat je veel minder over de weg en veel meer door het gebied wandelt.” Doordat mensen meer gelegenheid krijgen van het bijzondere landschap te genieten, krijgen ze vanzelf meer besef voor de inspanningen die Natuurmonumenten doet om het mooi te houden, meent Bruggink. “Al die mooie natuur is er niet vanzelf. We verzetten veel werk om de kwaliteit in stand te houden. Voor het draagvlak van ons werk en voor de natuur in het algemeen is het goed dat we mensen daar meer van laten zien.”

Wensen en ideeën

Om die reden is de beheereenheid sinds een jaar actief op Facebook. “We laten zien waar en waarom we werkzaamheden uitvoeren. En na de oplevering van grote projecten hebben we excursies om

iedereen die dat wil de mogelijkheid te geven het resultaat met eigen ogen te zien.”

Ook zoekt de beheereenheid voortdurend het gesprek met mensen die wonen en werken in het gebied. “We zijn geïnteresseerd in hun wensen. Daarom bespreken we ideeën en conceptplannen, en zijn we actief in netwerken zoals een ondernemerscollectief en een recreatieplatform. We bereiden nu de opstelling van een nieuw toekomstbeeld voor onze gebieden voor; in dat traject gaan meer dan voorheen luisteren naar de wensen en behoeften vanuit de omgeving.”

Decor bouwen

De ambitie van Natuurmonumenten om ondernemer te zijn, zodat het beheer van natuur en landschap ook in de toekomst betaalbaar blijft, spreekt Bruggink erg aan. In het verlengde van het opbouwen van banden met natuurliefhebbers binnen en

Sporen uit het verleden

De Vechtplassen zijn een waterrijk gebied aan de oostkant van de rivier de Vecht. Het gebied dat is aangewezen voor Natura 2000 heeft een oppervlakte van bijna 7.000 hectare. Natuurmonumenten beheert de Ankeveense Plassen, de Loosdrechtse Plassen, Vuntus, Het Hol, de Kortenhoefse Plassen, de Spiegelplas, de Horstermeerpolder, de Wijde Blik, de Tienhovense Plassen, Botshol, De Nes,

Polder Groot-Mijdrecht en Waverhoek, samen goed voor 3.500 hectare. Overal in het landschap zijn de sporen te zien van menselijke activiteiten in het verleden: de winning van turf, de oude kleinschalige landbouwstructuur, de verdediging van Amsterdam en Holland met de forten van de waterlinie en de Stelling van Amsterdam.

buiten het gebied, wil ze dan ook verbindingen zoeken met bedrijven en organisaties. "Uitgangspunt daarbij is de vraag: wat kunnen we voor elkaar betekenen. In contacten met bijvoorbeeld watersportondernemers en schaatsclubs merk ik dat ze beseffen dat wij het decor leveren waarin zij hun geld verdienen. Daardoor begrijpen ze beter dat wij parkeergeld of een afdracht van entreegelden willen vragen. Gelden waarmee wij het decor in stand kunnen blijven houden."

Een leuk voorbeeld is wat Bruggink betreft de samenwerking met het Veenmuseum uit Vinkenveen. "Het museum moet naar een nieuwe locatie. Wij hebben een schuur in Botshol die zich daar goed voor leent. Daar zit voor beide partijen winst in: het museum komt op een passende locatie en omdat het museum permanent bemand is krijgen wij een heel goede gelegenheid om contact te leggen met mensen die van het landschap en van de natuur komen genieten."

Nieuwe functies

Dit initiatief sluit ook aan bij het grotere accent dat Natuurmonumenten wil leggen op de geschiedenis van gebouwen en het landschap. Het team van Bruggink beheert zeven forten. Voor deze gebouwen, die fascinerende verhalen over de rol van water in onze geschiedenis vertellen, worden nieuwe functies en gebruikers gezocht. Met de huuropbrengsten kan het onderhoud van gebouwen en omliggende terreinen vervolgens gefinancierd worden. Zo'n zoektocht is nieuw voor Natuurmonumenten. Bruggink: "We hebben ondernemers en omwonenden nadrukkelijk uitgenodigd met ideeën te komen. En voor Fort Abcoude zijn al 17 ideeën ingediend."

'Burgers denken bij landschappen
aan grote rijkdom aan wilde soorten'

Van draagvlak naar actief bijdragen

Kan de visie van Natuurmonumenten burgers mobiliseren voor natuur? Ja, zegt prof. Kris van Koppen, universitair hoofddocent milieubeleid aan de Wageningen Universiteit. Maar hij ziet nog wel een paar uitdagingen.

In natuurbescherming en natuurbeleid wordt het 'D-woord' steeds vaker gehoord: er is draagvlak nodig onder de burgers. Maar draagvlak klinkt passief. Jan-Jaap de Graaff zegt het pakkender: het gaat erom dat mensen geraakt worden, zich verbonden voelen met natuur, interacteren met Natuurmonumenten. Ik heb hetzelfde idee in de titel van dit stuk verwoord als 'mobiliseren', dat wil zeggen dat burgers, ieder op de manier die bij hem of haar past, niet zozeer iets accepteren maar vooral ook actief worden: als recreant, als vrijwilliger, als lid van een organisatie en, voor wie dat wil, in politiek en beleid.

Is de nieuwe visie toereikend om zo'n actieve vorm van draagvlak te stimuleren? Dat is de vraag die centraal staat in deze bijdrage. Het korte antwoord op die vraag is: ja. De visie is een belangrijke stap vooruit in meer dan één opzicht. Er is expliciete aandacht voor het verbinden van (jonge) mensen en natuur. Het belang van samenwerking met andere groepen bij het beschermen en verder ontwikke-

len van natuur in Nederland krijgt nadruk. Met het begrip 'landschap' wordt gekozen voor een term die de veelvoudige betekenis en waarde van natuur in

Kris van Koppen

zich kan verenigen. En door natuurbescherming te koppelen aan duurzaamheid wordt het behoud van natuur geplaatst binnen een langetermijnperspectief op de inrichting van de maatschappij.

Natuurlijk landschap

Wanneer het antwoord langer mag zijn – en dat mag in deze bijdrage – dan is er ruimte voor een tweetal kanttekeningen. In de visie wordt geconstateerd dat de Ecologische Hoofdstructuur als concept mensen niet aanspreekt. Naar mijn overtuiging geldt dat niet zozeer voor het basisidee van de EHS als een netwerk waarin de meest mooie en waardevolle natuur in Nederland bijeen wordt gebracht en, waar nodig, met elkaar verbonden. Wat niet aanspreekt is dat er rond deze EHS een ecologisch beleidsjargon is ontstaan waarin burgers hun waardering voor die mooie en waardevolle gebieden niet langer herkenden.

In de nieuwe visie van Natuurmonumenten gaat het nu om natuurrijke cultuurlandschappen en natuurlijke landschappen. Met name bij die laatste term is het de kunst om niet opnieuw in jargon te verzan- den. Als ik de visie lees, ben ik daar niet helemaal gerust op. Natuurlijke landschappen, dat zijn grote, aaneengesloten gebieden waar de natuur de loop der dingen bepaalt. Tja, dat is in Nederland nog niet zo makkelijk te definiëren. De visie spreekt van landschappen met een “spontane geofysische en hydrologische dynamiek”; en op een andere plek, van “herstel van complete landschapsecologische gradiënten”.

Hoofddrol voor dieren

Dat zijn niet de begrippen waaraan de meeste Nederlandse burgers denken bij een natuurlijk land- schap. Zij denken eerder aan landschappen met een grote rijkdom aan wilde soorten, waarin ingrijpen van de mens niet herkenbaar aanwezig is. Water en zand, zon en wind horen ook voor burgers bij spontane natuurlijke dynamiek, maar minstens even belangrijk is de levende spontaniteit van planten en vooral dieren.

Uiteraard mogen ecologen hun vaktermen gebrui- ken; binnen hun professie is dat een legitiem en functioneel jargon. Maar natuurlijke landschappen zijn meer dan ecologie. Geomorfologie en gradiën- ten zijn middelen, geen doel. Om burgers te betrek- ken is het belangrijk dat dergelijke termen verbonden worden met aansprekende beelden die aansluiten op de al even legitieme natuurvisie van burgers. Daarbij is het goed om te beseffen dat diersoorten – enigszins afwezig in de nieuwe visie – in de visie van veel natuurliefhebbende burgers een hoofddrol spelen. Hier ligt, als ik het goed zie, nog een uitdaging voor de verdere profilering van de visie.

Duurzaamheid leidend

Een tweede kanttekening gaat over duurzaamheid. Vermesting, verzuring en verandering van klimaat zijn problemen die duidelijk maken dat natuurbehoud al lang niet meer als een ‘single issue’ kan worden nagestreefd. Een langetermijnperspectief voor een natuurrijk Nederland is alleen geloofwaardig als het gekoppeld wordt aan duurzaamheid.

Terecht legt de nieuwe visie deze link. Maar een uitwerking van de wijze waarop Natuurmonumenten burgers vanuit dit perspectief wil activeren ontbreekt. Toegegeven, dat is ook niet makkelijk voor een natuurorganisatie. Streven naar duurzaamheid in bredere zin valt buiten de traditionele reikwijdte van Natuurmonumenten, niet alleen voor de organisatie maar ook voor veel van de leden.

Ook hier ligt dus ook een belangrijke uitdaging: als duurzaamheid voor Natuurmonumenten een leidend begrip is, hoe krijgt dit dan gestalte in het activeren van burgers rond thema's als leefstijl, duurzame landbouw en klimaatbeleid? Over een thema als klimaatbeleid is de vereniging tot nog toe relatief terughoudend geweest in de communicatie met leden. Ook in

vergelijking met natuurorganisaties in Duitsland en de VS, zo blijkt uit een onderzoek dat ik met een Amerikaanse collega heb gedaan. Toch laten voorbeelden als de Amerikaanse Sierra Club en WWF zien dat een meer actieve stellingname ook leden – en wellicht juist relatief jongere leden – kan aanspreken.

Open debat

Kan de visie van Natuurmonumenten burgers mobiliseren voor natuur? Ja dat kan, als de vereniging de ingezette koers van samenwerking en geleidelijke vernieuwing doorzet, in een open debat met betrokken burgers en organisaties. De kanttekeningen die ik heb gemaakt hebben geen ander doel dan daaraan bij te dragen.

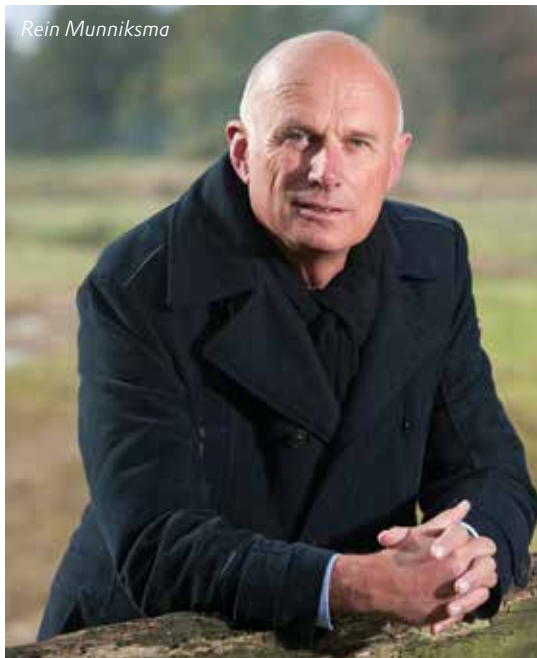

'Met gedeelde visie natuur en landbouw heeft politiek minder marge'

Nederland mooi houden; daar moet het om gaan

De visie van Natuurmonumenten is volgens de Drentse gedeputeerde Rein Munniksma een goed begin. Nu is het zaak om tot een gedeelde visie te komen van natuur- en landbouworganisaties. 'Dan ligt er een handreiking die de politiek wel op moet pakken.'

"Als bestuurder kan ik goed uit de voeten met de visie van Natuurmonumenten. Vorig jaar riep het Planbureau voor de Leefomgeving maatschappelijke organisaties en overheden op om met een visie op

Rein Munniksma

natuur en landschap te komen. Een visie waar de organisaties samen met de overheid de schouders onder kunnen zetten. Het is heel goed dat Natuurmonumenten die handschoen heeft opgepakt. Het is een eerste, stevige stap.

De volgende zou moeten zijn dat de grootste partijen in het landelijk gebied – natuur en landbouw – met een gedeelde visie komen. Een huwelijk zal het nooit worden, maar als het een LAT-relatie wordt hebben we veel gewonnen. Als maatschappelijke organisaties consensus bereiken over waar we met natuur en landschap naar toe moeten, kunnen we een punt zetten achter de grilligheid van de afgelopen jaren. Natuurlijk is de politiek bepalend voor de richting. Maar met een gedeelde visie is er minder marge dan wanneer ieder voor zich opereert. Dan ligt er een handreiking die de politiek wel op moet pakken. Heel terecht maakt Natuurmonumenten een punt van de relatie mens-natuur. Ik zou daar zelf

het eerste punt van hebben gemaakt. Eén van de faalfactoren van Natuurmonumenten en andere natuurorganisaties is dat ze in de beeldvorming een technocratisch stempel kregen. Het is net als met een auto. De gemiddelde autorijder is niet geïnteresseerd in wat er onder de motorkap zit. Dat neemt niet weg dat de techniek wel belangrijk is. Want hoe geavanceerder, hoe beter het rijgevoel. Zo hebben de meeste mensen ook geen belangstelling voor wat er onder de motorkap van het natuurbeheer zit. Ze genieten van een groene omgeving, van de geluiden, de geuren en de kleuren. Zo'n tien

jaar geleden hanteerde de rijksoverheid het motto 'natuur voor mensen, mensen voor natuur'. Daar moeten we een nieuwe vorm en invulling aan geven. Vanuit die optiek is het ook goed dat Natuurmonumenten het landschap in zijn geheel benadert en zich niet alleen richt op haar eigen gebieden. De ervaring leert dat mensen het verschil tussen natuur en landschap nauwelijks maken. Het gaat hen om een groene omgeving. Nederland mooi houden. Daar moet het om gaan. En ja, dan moet je je ook druk maken over de enorme achteruitgang van de natuur in het agrarisch gebied. Als we het uitsterven

van tijgers, neushoorns et cetera, onacceptabel vinden dan geldt dat ook voor grutto's, Kievieten en al die andere soorten van het boerenland. De Europese Unie stelt daaraan terecht eisen.

Vasthouden aan de Ecologische Hoofdstructuur hoort ook bij die visie op het gehele landschap. Natuurmonumenten houdt dat concept terecht overeind. De EHS is verworden tot een technisch verhaal. Dat neemt niet weg dat het onze Ark van Noach is, die het planten en dieren mogelijk maakt om de grote versnippering en ook de klimaatverandering te overleven. Maar we moeten er niet langer mee omgaan alsof het het handboek soldaat is. Er gaan meerdere wegen naar het doel. Het is zaak steeds te zoeken naar de juiste oplossing.

Het 'uitbouwen' van het Drents-Friese Wold tot een groot robuust natuurgebied steun ik van harte. Met het Dwingelderveld en het Holtingerveld kan een gebied ontstaan met een verscheidenheid, waar de Veluwe niet aan kan tippen. Met beekdalen, heidevelden, wouden, gradiënten, restanten uit de ijstijd allemaal dicht bij elkaar. Een landschappelijke variatie om u tegen te zeggen. Ten aanzien van wilde zwijnen en herten in die landschappen ben ik gematigd positief. De maatschappelijke acceptatie is nog niet eenvoudig. De natuur z'n gang laten gaan is een heel romantisch idee. Je zit heel snel in agrarisch gebied. Dat vraagt dus om goede maatregelen om het letterlijk te beheersen. We zullen goed moeten kijken waar de grenzen liggen."

'Natuurmonumenten denkt anders over haar verantwoordelijkheden dan bij oprichting'

Ruimte geven aan de dynamiek van de natuur

Het idee dat je de natuur beschermt door haar te fixeren is achterhaald. Terecht kiest Natuurmonumenten nu voor een benadering waarin schaalgrootte en dynamiek sleutelbegrippen zijn, stelt Han Olff, hoogleraar ecologie, Rijksuniversiteit Groningen.

Natuurmonumenten slaat met het opstellen van haar nieuwe natuurvisie een belangrijke nieuwe richting in. De visie reflecteert goed de veranderingen in het huidige denken over natuur. Niet alleen in de maatschappij, maar ook in de wetenschap. Kernelementen in de nieuwe visie zijn voor mij de voorgestane landschapsbenadering, een meer dynamische aanpak gericht op natuurlijke processen en een maatschappelijke benadering van natuurbehoud. Dit zijn drie belangrijke stappen die laten zien dat Natuurmonumenten anders over haar verantwoordelijkheden denkt dan bij haar oprichting.

Zoals de naam van de vereniging laat zien werd natuur honderd jaar geleden vooral gezien als monument van het verleden dat behouden moest blijven en beschermd moest worden tegen maatschappelijke veranderingen, zoals ontginning

en intensivering van de landbouw. De laatste decennia wordt Natuurmonumenten met een dilemma geconfronteerd.

Onbetaalbaar

Het lukte aanvankelijk ook wel om belangrijke specifieke, vaak wat kleinere natuurgebieden met hun kenmerkende soorten te behouden door het beheer met traditionele landbouwpraktijken (hooien, rietland beheer, plaggen) te continueren. Maar langzamerhand is dit eigenlijk onbetaalbaar geworden.

Tegelijkertijd is de achteruitgang van veel kenmerkende soorten toch niet gestopt. Niet alleen in agrarische gebieden, waar het verlies enorm is, maar ook in natuurgebieden. Toen daar in het afgelopen decennium steeds strakkere regels van Europa bijkwamen over planten- en diersoorten die in bepaalde aantallen op een bepaalde plek

behouden 'moesten' blijven, was wel duidelijk dat er een nieuwe visie op natuurbeheer nodig was. Vanuit het perspectief van de ecologische wetenschap is het inzetten op een meer grootschalige, landschapsgerichte, dynamische benadering een goed idee. Onderzoek laat zien dat we in het algemeen de schaal hebben onderschat die nodig is om biodiversiteit en andere natuurwaarden te handhaven. Een goed voorbeeld is de Waddenzee. Het gebied is onderdeel van een internationale keten van natuurgebieden die zich uitstrekt van de Russische toendra's tot West-Afrikaanse kustgebieden. Deze gebieden zijn met elkaar verbonden door trekvogels. Als we deze soorten, en veel andere migrerende soorten,

willen behouden zullen we er actief voor moeten zorgen dat op alle plekken waar ze een deel van hun levenscyclus doorbrengen de juiste ecologische omstandigheden zijn en blijven. Dat pleit ook voor een grotere betrokkenheid van Natuurmonumenten bij internationale aspecten van natuurbeheer.

Voortdurende interacties

Een landschapsgerichte, meer dynamische benadering is ook goed om een aantal andere redenen. Zo wordt steeds duidelijker dat de ontwikkeling van levensgemeenschappen en ecosystemen nooit stil staat. Interacties tussen soorten onderling en tussen soorten en hun omgeving zijn voortdurend aan verandering onderhevig. Het proberen te fixeren van een gewenst (of vanuit Natura 2000 verplicht) successiestadium is als het nemen en afdrücken van een foto van een mooi monument. Eerst laat het een tijdje goed zien hoe het was, maar na een tijdje zal de foto vergelen. Beter is het om ervoor te zorgen dat dergelijke monumenten steeds weer opnieuw op verschillende plekken ontstaan.

Aanpassingsvermogen

Een andere reden voor een meer dynamisch beheer is dat het aanpassingsvermogen van de natuur groter is dan we lang dachten. We staan steeds weer verbaasd als natuurlijke processen onbelemmerd hun gang kunnen gaan. Onderzoek leert ons steeds meer over de ruimtelijke herschikking van soorten in nieuwe levensgemeenschappen, waarbij onverwachte combinaties ontstaan. Het laat boven-

dien zien hoe belangrijk ecologische verbindingen zijn om het beschikbaar mogelijk te maken. Waar we echter nog te weinig van weten zijn de evolutionaire veranderingen die bij de herschikkingen optreden, en hoe die combineren met de 'ingebakken' flexibiliteit die soorten al hebben. Recent onderzoek laat zien dat evolutie veel sneller gaat dan we denken. Dat kan voor een deel verklaren waarom soorten zich niet altijd statisch op dezelfde plek handhaven, maar ook waarom soorten op plekken verschijnen waar we ze niet verwachten. Op dit moment speelt natuurbeheer nog te weinig in op het scheppen van de voorwaarden voor evolutionaire veranderingen die bijdragen aan biodiversiteit – voor een deel omdat we ook nog niet goed weten hoe dat eigenlijk moet.

De uitdaging voor Natuurmonumenten zal zijn om in te spelen op de nieuwste wetenschappelijke inzichten en, samen met mensen die in het landschap wonen, te streven naar 'adaptieve landschappen'. Zulke landschappen waarborgen de processen die nu en in de toekomst leiden tot diversiteit en ecosysteemfuncties. Zo komen we uit de klem dat we landschappen vastzetten als uitkomsten van processen in het verleden om ze nog een tijdje in een mooie vitrine te etaleren. Het is goed dat Natuurmonumenten daarbij steeds vaker actief optrekt met wetenschappelijke onderzoekers om na te denken hoe die toekomst van natuur in Nederland het beste een nieuwe kleur kan krijgen en niet vergeelt.

'Betrekken jonge en nieuwe Nederlanders
vergt mentaliteitsverandering'

De terugkeer van het landschap

Van ecologennatuur naar het midden van de samenleving. Zo omschrijft Hans Renes de koers die Natuurmonumenten heeft ingeslagen met de nieuwe visie. Zijn vraag is wel hoeveel ruimte de beheerder durft te geven aan bewonersparticipatie. Renes is bijzonder hoogleraar Erfgoed van Stad en Land aan de VU Amsterdam en docent Historische Geografie aan de Universiteit Utrecht.

Hans Renes

De nieuwe Natuurvisie van Natuurmonumenten omschrijft drie hoofdthema's: [1] de verscheidenheid aan natuurrijke cultuurlandschappen, [2] duurzaamheid en [3] de verbondenheid van de mens met de natuur (waarom niet ook met het landschap?). In al deze thema's gaat het uiteindelijk om de mensen. Na een periode waarin de nadruk misschien wat al te zeer verschoof in de richting van ecologennatuur zoekt Natuurmonumenten naar een plek midden in de samenleving. Daar valt veel voor te zeggen. De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) bood de natuur geweldige nieuwe ruimte, maar tegelijk werd de natuur steeds meer tot de EHS teruggedrongen.

Duurzaam beheer

Ik zit wel met een aantal vragen. De eerste is, hoe we kunnen komen tot duurzaam beheer van natuurrijke

cultuurlandschappen. De afgelopen halve eeuw is dat niet erg gelukt. De subsidies voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer, die juist tot doel hebben om natuurrijke cultuurlandschappen te behouden, blijken weinig effectief.

Er is grote behoefte aan nieuwe modellen voor het beheer van natuurrijke cultuurlandschappen. Daarbij moeten we ons realiseren dat niet overal dezelfde oplossingen werken. Kansen voor natuurrijke cultuurlandschappen zie ik in gebieden waar de landbouw inzet op verbreding, met neveninkomsten uit recreatie, natuurbeheer, zorg en streekproducten.

Ook biologische landbouw, die niet noodzakelijk kleinschalig is maar wel werkt vanuit een positieve visie op natuur en landschap, biedt kansen voor natuurrijke cultuurlandschappen.

We hebben daarnaast nieuwe financieringsmodellen nodig, want met een fluctuerende economie en een onbetrouwbare overheid is continuïteit in beheer lastig te bereiken. Te denken valt aan een fonds naar Noors model, waarin de aardgasbaten worden ondergebracht en waaruit de rente wordt gebruikt voor duurzame investeringen, maar misschien ook voor natuur- en landschapsbeheer.

Veranderen, wat wel/niet?

Dan nog blijft het de vraag, hoe behoud werkt in een dynamische omgeving. Bij historische cultuurlandschappen ligt de nadruk vanouds op behoud van wat er is. De laatste tijd zijn we hier als erfgoedsector niet meer zo gelukkig mee. Uit historisch onderzoek blijkt dat cultuurlandschappen ook in het verleden dynamisch zijn geweest. Zelfs snelle en ingrijpende veranderingen zijn niet alleen iets van de laatste eeuw. Het is wat onlogisch om eerst te constateren dat landschappen in het verleden veranderd zijn, om vervolgens te stellen dat ze nu niet meer mogen veranderen. Beheer van historische cultuurlandschappen betekent niet het stoppen van verandering of het teruggaan naar een historische situatie, maar het begeleiden van verandering met als doel een functionerend landschap met tijdsdiepte en kwaliteit. Maar in de praktijk blijkt het nog niet zo eenvoudig om aan te geven wat wel en wat niet mag veranderen.

Slow landscape vs waan van de dag

Dat brengt mij vanzelf op mijn derde vraag: wie bepaalt de toekomst van terreinen? Het beleid van Natuurmonumenten is altijd gebaseerd geweest op de grote kennis die binnen de organisatie aanwezig was. Het beheer van gebieden van Natuurmonumenten vond plaats vóór, maar niet dóór het volk. Voor het beheer van grotendeels natuurlijke systemen is dat logisch en begrijpelijk. Maar

landschap is – en wordt – door mensen gemaakt. Is Natuurmonumenten bereid om, zeker bij landschappen die tegen stedelijke gebieden aan liggen, de lokale bevolking bij het beheer te betrekken? Dat vergroot het draagvlak voor ingrijpende maatregelen en brengt mogelijk nieuwe ideeën over beheer en toegankelijkheid. Tegelijk roept dit ook nieuwe problemen op. Zo zijn natuur en landschap, als gezegd, gebaat bij een grote mate van continuïteit

in het beheer. Ze horen als 'slow landscapes' los te staan van de waan van de dag. Verdraagt dit zich met bewonersparticipatie?

Het punt van betrokkenheid van de bevolking roept nog een andere vraag op, namelijk: welke bevolking? Natuurmonumenten is vooral een organisatie van 'oude Nederlanders'. Zullen we erin slagen om jonge en nieuwe Nederlanders te interesseren voor natuur en landschap? Beide groepen vragen om gericht beleid, maar misschien nog wel meer om een mentaliteitsverandering waarin natuur minder wordt gezien als het tegendeel, maar als onderdeel van cultuur. Dat kan betekenen dat we natuur en landschap waar mogelijk meer gaan gebruiken. Te denken valt aan aanplanten van fruitbomen langs

wegen, maar ook een minder panische houding over het oogsten van paddenstoelen, het meenemen van zaailingen voor de eigen stadstuin en misschien zelfs het scheuren met terreinfietsen.

Eigen plek verankeren

Tot slot had ik graag nog iets meer gelezen over de plaats van Natuurmonumenten binnen de Nederlandse natuur- en landschapswereld. Die vormt, zoals gebruikelijk in ons land, een complexe wereld van organisaties. Zo zijn de vrijwilligers in het landschapsbeheer ondergebracht bij aparte provinciale organisaties die samenwerken in Landschapsbeheer Nederland, wat goed werkt maar tegelijk maakt dat vrijwilligers een relatief geringe rol spelen in het werk van Natuurmonumenten.

Naar beheerdoelen is het ene uiterste het Wereld Natuur Fonds, dat staat voor 'natuur zonder mensen'. Aan het andere uiteinde van het spectrum staat Geldersch Landschap & Geldersche Kasteelen, dat natuur en cultuur gelijkwaardig behandelt en daarmee meer dan enige andere Nederlandse organisatie vergelijkbaar is met de Engelse National Trust. Natuurmonumenten heeft steeds een tussenpositie ingenomen, maar heeft wel in de loop van de tijd gezwalkt tussen beide polen. De verscheidenheid aan organisaties vormt een grote rijkdom en mij lijkt intensieve samenwerking een beter perspectief dan fuseren tot één grote organisatie. De nieuwe nota van Natuurmonumenten heeft de potentie de eigen plek van Natuurmonumenten duurzaam te verankeren.

Colofon

Natuurmonumenten

Noordereinde 60
1243 JJ 's-Graveland
Postbus 9955
1243 ZS 's-Graveland
tel.: (035) 655 99 33
www.natuurmonumenten.nl

Inhoud

Natuurmonumenten / Bart van Tooren

Tekst

Natuurmonumenten / Frans Bosscher, Kris van Koppen,
Han Olff, Hans Renes

Eindredactie

Natuurmonumenten / Frans Bosscher

Beeldredactie

Natuurmonumenten / Pieter Huisman

Vorm en opmaak

SjansenDesign BNO, Bunnik

Druk

Roto Smeets, Utrecht

Beeld

Omslag	Natuurmonumenten / Andries de la Lande Cremer
Omslag binnen	Natuurmonumenten / Ferry Siemensma
Pagina 1	Paul Ridderhof
Pagina 2	Hollandse Hoogte / Luc Hoogenstein
Pagina 3	Hollandse Hoogte / Goos van der Veen
Pagina 4	Natuurmonumenten / Menno Schaefer
Pagina 6	Hollandse Hoogte / Harry Cock
Pagina 8	Natuurmonumenten / Paul Schirnhof
Pagina 9	Natuurmonumenten / Ruud Poelstra
Pagina 10	KINA / Henk de Jong
Pagina 12	Natuurmonumenten / Rob Doolaard
Pagina 13	KINA / Rob de Wind
Pagina 14	Natuurmonumenten / Geurt Besselink
Pagina 16	KINA / Stoelwinder
Pagina 18	Natuurmonumenten / Joop van Reeken
Pagina 20	Natuurmonumenten / Jan van Os
Pagina 21	Wim Kluvers
Pagina 23	Natuurmonumenten / Rob Doolaard
Pagina 24	Natuurmonumenten / Menno Schaefer
Pagina 26	KINA / Cor Fikkert
Pagina 27	Hollandse Hoogte / Luc Hoogenstein
Pagina 28	Natuurmonumenten
Pagina 31	Hollandse Hoogte / Wouter Pattyn
Pagina 32	Natuurmonumenten / Martin van Lokven
Pagina 34	Natuurmonumenten / Laurence Delderfield
Pagina 35	Natuurmonumenten / Martin van Lokven
Pagina 36	Hollandse Hoogte / Michiel Wijnbergh

11 DOOR GOEDE DOELEN